Tiyatro Eserleri

47

No. 9526

TOPTAN SATIŞ
İstanbul Devlet Kitapları Müdürlüğü
Ankara, İzmir, Adana, Samsun, Elazığ, Erzurum,
Trabzon ve Van Bölge Şefliklari
PERAKENDE SATIŞ
Milli Eğitim Yayınevleri
ve Bakanlık Yayınları satıcısı kitapçılar

% 6 KDV DAHİL FİYATI : 6500 LİRA
(6132 Lira + 368 Lira)

Tiyatro Eserleri

KRAL OİDİPUS

Sophokles

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI: 2054
BİLİM ve KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 365
Tiyatro Eserleri : 47

Kitabın adı
KRAL OİDİPUS
Yayın kodu
52.34.Y.0002.849
ISBN 975.11.0176.X
Baskı yılı
1992
Baskı adedi
20.000
Dizgi, baskı, cilt
MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın
11.8.1988 tarih ve 6669 sayılı yazıları ile
üçüncü defa 20.000 adet basılması uygun görülmüş
birinci parti olarak 5.000 adet basılmıştır.

Tiyatro Eserleri

KRAL OİDİPUS

Sophokles

Çeviren
BEDRETTİN TUNCEL

15
c

İstanbul, 1992

KRAL OİDİPUS

I

Bu adı taşıyan eser, Yunan tragedia'sının en kuvvetli örneği sayılıyor. Konusunun işlenişindeki ustalık, kişilerinin karakterlerinin belirtilmesindeki üstünlük, iç yapısındaki derli topluluk o kadar başarıyla ve bu ölçüde başka tragedia'larda pek az görülür. Ele alınan problemin, kader probleminin, her zaman canlı, taze kalacak, okuyanları da, seyredenleri de ilgilendirecek nitelikte olması eseri ölmezliğe kavuşturmuştur. Yazılalı yirmi beş asır geçtiği halde, eskimemesinin sırrını bu özellikte aramak doğru olur, çünkü Oidipus, kadercilikle savaşan insanların başında gelir. Dünya görüşü, tanrı anlayışı bakımından incelenmeye değer. Eserdeki davranışıyla, denilebilir ki, daha ziyade XVIII ve XIX. yüzyıllarda kendini iyi ve belli eden, tanınmış fikir adamlarında ifadesini bulan dünya görüşünün; her şeyi aklın, muhakemenin süzgecinden geçiren anlayışın öncüsüdür. Başına gelecekleri bildiği, yaman kaderini sezdiği halde, insana yaraşır bir davranışla yılmadan mücadele etmesi ona tragedia kahramanları arasındaki büyük yerini verir.

Dünya edebiyatına böyle bir eseri kazandıran Sophokles, İsa'dan önce 495 yılında, Ati-

na yakınındaki Kolonos kasabasında doğmuştur. Sophokles, Oidipus Kolonos'ta *adlı tragedia'sında, doğduğu yeri Koro'nun ağzından şöyle anlatır:*

"Ey yabancı! geldiğin bu atları güzel memleket, dünyada bir eşi daha olmıyan bu yer, beyaz topraklı Kolonos bölgesidir. Burada, yürekleri yakan bülbül, her yerde olduğundan çok dem çeker; yeşil vâdilerin tâ sonunda, tanrının yemişlerle dolu, güneş ışığı da, fırtınaların sesi de geçmez, kat kat yeşil yapraklı ağacında, koyu sarmaşığa gizlenir de öyle dem çeker. Dionysos da, o mübarek eğlencelerinde buralara gelir, kendini beslemiş nympha'ların arasında dolaşır durur... Her gün, gökten yağan çiğ altında, güzel salkımlı nerkis, iki büyük kız-tanrı'nın başına taç olan nerkis, altın gibi safranla beraber burada yetişir...".

Oidipus'un Kolonos'a sığındığı, son günlerini orada geçirdiği, günün birinde de esrarlı bir şekilde ortadan kayboluverdiği çok eski zamanlardan beri anlatılırdı. Çocukluğunda bu hikâyelerin Sophokles üzerinde tesirler bırakmış olduğu anlaşılıyor. Atina'nın en parlak devrini, Met savaşlarından sonraki yılları, Perikles ile Kimon hegemonyasının en güzel zamanlarını yaşamış; Peloponez savaşlarını, Sicilya seferinden sonra Atina'nın çöküşünü de görmüştür. Babası Sophillos, oğlunun iyi bir

öğrenim ve eğitim görmesine dikkat etmişti. Sophokles'in tiyatro hayatına girmesi, tragedia yazmaya heves etmesi, Yunan tragedia şairlerinin babası sayılan büyük Aiskhylos'un tesiriyle olmuştur. Ona derin bir hayranlıkla bağlanmıştı. Çok geçmeden, kendi başına, Atina'daki tiyatro yarışmalarına girer, 468 yılında, yirmi yedi yaşında iken, ilk başarısını kazanır. Onuncu yüzyıl ortalarında yaşıyan ve Yunan dili, edebiyatı üzerine değerli bir sözlük çıkarmış olan Suidas'a göre, altmış yıl kadar süren tiyatro hayatında, Sophokles yirmi dört defa yarışmalara katılmış, her defasında da birinci veya ikinci olmuştur. Hususi hayatiyle ilgili birçok söylentiler de var: Nikostrate adında bir kadınla evlenmiş, ondan çocukları olmuş; bunlardan İophon, babası gibi, tragedia'lar yazmış, hattâ babasına karşı tiyatro yarışmalarına girmiş. Sophokles, ihtiyarlık çağında, Theoris adında bir kadınla yaşamış, ondan bir de çocuğu dünyaya gelmiş. Ayrı analardan doğan bu çocukların geçimsizliklerinin, birbirleriyle kavgalarının son günlerinde şairi pek rahatsız ettiği söylenir. Sophokles, 406 yılında Atina'da ölmüştür. Doksan yıla yaklaşan ömründe yüzden fazla tragedia yazmıştır. Bunlardan yalnız yedisinin metinleri kalmış, diğerleri kaybolmuştur. Tam olarak elde kalan yedi eseri, yazılış sırasıyla, şunlardır:

Aias, Antigone, Kral Oidipus, Elektra, Trakhis Kadınları, Philoktetes, Oidipus Kolonos'ta (1).

II

Kral Oidipus'*un çok başarılı bir tragedia örneği sayıldığını söyledik. Şu noktayı da belirtmeliyiz ki, eserin yazıldığı tarihte, bellibaşlı tiyatro çeşidi olarak, tragedia tam şeklini bulmuştu. Bu sanatın babası, bütün Yunan tragedia şairlerinin ustası sayılan Aiskhylos, her bakımdan olgun örneklerle oyunları zenginleştirmiş, onlara olgun şeklini vermişti. Ondan sonra gelen yazarlar, başta Sophokles olmak üzere, "hazır" denilebilecek bir kalıpla karşılaşmışlar, kendi buluşlariyle özellikleriyle onu geliştirmişlerdi. Aiskhylos ile Sophokles'ten önceki Yunan tragediası, konuları, iç yapıları bakımından pek dağınık durumdaydı. Bilindiği gibi, tragedia, kaynakları bakımından bağbozumu tanrısı Dionysos'u kutlamak için hazırlanan törenlere sıkı sıkıya bağlıdır. Bu törenlerde "Dithyrambos" adı verilen ve mu-*

(1) Bu tragedia'lar 1941 yılında, Maarif Vekâletinin "Dünya Edebiyatından Tercümeler" serisinde çıkmıştır. Çevirenlerin adlarını veriyoruz: *Aias* (Suat Sinanoğlu), *Antigone* (Sabahattin Ali), *Kral Oidipus* (Bedrettin Tuncel), *Elektra* (Azra Erhat), *Trakhis Kadınları* (Şaziye Berin Kurt), *Philoktetes* (Nurullah Ataç), *Oidipus Kolonos'ta* (Nurullah Ataç).

sikî, rakıs gibi unsurları da içine alan lirik şiir şekli kullanılıyordu. Bu şekli, milâttan önce yedinci yüzyılda, Lesbos'lu Arion'un yarattığı söylenir. Başlangıçta bir, iki mısradan ibaretti. Şair bunu tek başına veya koro ile birlikte söylerdi. Thespis, milâttan önce 535 yılında, Dithyrambos temsiline bir de oyuncu sokmakla tragedia'yı ortaya çıkarmış oldu. Koronun karşısında yer alan, onunla konuşan bu oyuncuya "Koro başı" adı verilir. Böylelikle oyunda karşılıklı konuşma sağlanmıştır. Koro başı, oyunda hayatı gösterilen tanrının veya kahramanın duygularını, acılarını seyirciye anlatır, âdeta kendi başına, oyunun havasına uygun bir "solo" yapar. Koro bu sözlere karşılık verir; bu haliyle tragedia bellibaşlı unsurlarını kazanmıştır. Halkın böyle bir oyunu sevmesi, tutması üzerine de, şairler tragedia'lar yazmaya başlarlar. Milâttan önce altıncı yüzyılda, Pisistratides zamanında, Atina'da ilk tiyatro yarışmaları tertiplenir. Atinalı şairlerden Khoirilos ile Phrynikhos, Yunan tragediasının ilk habercileridir. Bu iki şair, eserleriyle Atinalılara bu sanatın zevkini aşılamışlardır. Eflâtun, Phrynikhos'u Yunan tiyatrosunun ustaları arasında gösterir.

Tragedia'ya asıl şeklini, olgunluğunu veren, başta da söylediğimiz gibi, Aiskhylos'tur. Koroya ikinci bir oyuncu daha katar; korodan ayrı olarak, bu iki oyuncunun birbiriyle ko-

nuşmalarını sağlar. Böylelikle eserlerde koronun fazla yer tutmasını önler, konuşmaları ilk plâna getirir. Aiskhylos'un eserlerinde insan, tanrıların büyük kudreti karşısında ezilir. Bu kudret Sophokles'in tragedia'larında da büyük ölçüde kendini belli eder; insan yine kaderinin çizdiği yoldadır, alınyazısından kurtulamaz, ama bunu bile bile, kendini yok etmek isteyen kuvvetlerin elinden kurtulmaya çalışır, uğraşmaktan yılmaz. Oidipus, böyle bir davranışın en açık örneklerinden birini verir. İşaret ettiğimiz gibi, bu bakımdan onda bir nevi yeni çağ anlayışı sezilir. Tragedia'larda sık sık görülen, onlara konu olan Yunan tanrılarının kendi aralarındaki türlü münasebetleri, "beşerî" denilebilecek kavgaları zamanla seyircilerin, geniş halk topluluklarının din ve dünya görüşlerine tesir etmiştir. Pindaros'un şu sözü, bu gerçeği pek güzel anlatır: "İnsanların da, tanrıların da anası topraktır". Sahneye en az tanrı çıkarmış Yunanlı, denilebilir ki, Sophokles'tir. Elde kalan yedi eserinde, sadece iki yerde tanrılar görülür: Philoktetes'in sonunda, içinden çıkılmaz bir duruma son vermek üzere, Herakles gelir; ilk eseri olan Aias, Athena ile Ulysses arasında geçen bir konuşma ile başlar; hepsi bu kadar.

Konuları bakımından, tragedia'yı Yunan mitolojisinin zengin efsaneleri beslemiştir. Bunların bilhassa çeşitli, garip ihtirasları, ö-

lümle biten kanlı çatışmaları anlatanları, insanı korkunç âkıbetlere sürükliyenleri eserlerin bellibaşlı maddesini teşkil etmiştir. Tragedia'nın üç büyük şairinden (Aiskhylos, Sophokles, Euripides) elde kalan otuz üç eserden yirmi dördü, gerçekten çok acı konuları ele alır; bütün Atreus oğullarını teker teker mahveden felâketler; Oidipus'un korkunç kaderi; Troia savaşının binbir fâciayla dolu safhaları; Herakles'in başına gelenler; kanlı savaşlar; bütün bir aile fertlerinin birbirlerine düşmeleri; Euripides'in Bakkhai'lerinde, Medea'sında görüldüğü gibi, oğlunu parçalıyan analar, babalarından öc almak için çocuklarını öldüren kadınlar...

Atreus'lardan sonra (Agamemnon, İphigenia, Orestes, Elektra, v. s.) müthiş kaderiyle Yunan tiyatrosunu besliyen aile Labdakos'lar, yani Oidipus ile çocukları olmuştur. "İnsanın en büyük suçu, dünyaya gelmiş olmasıdır" diyen Calderon'a hak verdirecek bir aile. Yabancı diyarlardan gelip Yunanistan'da yedi kapılı Thebai şehrini kuran Kadmos'un, Oidipus'un dedesinin, başına gelenler gerçi pek dile düşmemiştir, ama torunundan daha az belâya da uğramamıştır; alın teriyle kurduğu, karısı Harmonia ile iyi günler geçirdiği Thebai'de, birbiri ardından kızlarının feci şekilde ölmeleri onu bu şehirden soğutmuş, acısından karısını

alıp yollara düşmüş, bu da yetmiyormuş gibi, sonunda tanrı her ikisini de yılan şekline sokmuştur...

Oidipus ile ilgili efsane en eskilerinden biridir. Odysseia'*da (XI, 271) Ulysses'in ağzından ana çizgilerini buluruz. Yalnız, Oidipus'un canavarı öldürmesi, kendi gerçek durumunu anladıktan sonra gözlerini kör etmesi anlattıkları arasında yer almaz. Çok eski zamanlardan beri hâfızalarda yer eden, Sophokles'e gelinceye kadar dallanıp budaklanan efsanenin Oidipus'la ilgili olan kısmını özetliyoruz:*

Labdakos'un oğlu Laios, Thebai'de kraldır. Karısı İokaste bir çocuk doğurur. Tanrı Apollon, çocuğun babasını öldüreceğini haber verir. Laios ile karısı, böyle korkunç bir felâketten kurtulmak için, ayaklarını bağlatıp çocuğu Kithairon dağına attırırlar. Böylelikle ondan kurtulduklarını sanırlar. Dağda sürülerini otlatmakta olan bir çoban, çocuğu, kurtarır, Korinthos kralı Polybos ile karısı Merope'ye verir; çocukları olmadığı için onu evlât edinirler. Bağlarının tesiriyle ayakları şiştiğinden, çocuğa Oidipus *adını verirler. Çocuk, Korinthos'ta Polybos'un sarayında büyür. Günün birinde, bir tartışma sırasında, kendisine "uydurma evlât" diye hakaret edildiğinden, içine şüpheler düşer, kalkıp Delphoi'ye, Apollon'un kâhinine başvurur. Kâhin ona kimin oğlu olduğunu söylemez, ama babasını öldüreceğini, anasıyla evleneceğini haber verir. O da Polybos ile Merope'nin sarayından kaçar. Asıl felâketleri işte bundan sonra başlar, çünkü Oidipus, anası babası bildiği insanlardan kaçmakla kendini tehlikeden uzaklaştırdığını sanmaktadır. Kithairon bölgesinde, bir üçyol ağzında, bir arabaya rastlar. Arabada Thebai kralı, Oidipus'un öz babası Laios vardır. Kral da, yanındaki adamlar da, yoldan çekilmesi için Oidipus'a bağırırlar; öfkelenen Oidipus, arabaya saldırır, kendisini de hırpaladıkları için, elindeki sopayla arabadaki adamı, yanındakileri yere serer, öldürür. Yoluna devam eder, Thebai kapılarına yaklaşır. Sphinks adlı canavar, yol üzerinde oturmuş, gelip geçenlere bilmece sormakta, çözemiyeni parçalamaktadır. Laios'un ölümünden sonra Thebai'yi idare eden ve kraliçe İokaste'nin kardeşi Kreon, şehri canavardan kurtaracak olana Thebai tahtını vâdetmiştir. Oidipus, talihini denemek ister; canavar ona bilmecesini sorar: "Sabahleyin dört, öğleyin iki, akşam üç ayakla yürüyen yaratık hangisidir?", Oidipus da şöyle cevap verir: "İnsandır; çocukluğunda iki eli, iki ayağıyla yürümeye çalışır; büyüdüğü zaman iki ayağıyla yürür; ihtiyarlığında da bir değneğe dayanır". Yenilen canavar, hırsından kendini öldürür. Oidipus böylece Thebai tahtına geçer, bilmeden anası kraliçenin kocası olur. Ondan*

iki erkek (Eteokles, Polyneikes), iki de kız çocuğu dünyaya gelir (Antigone, İsmene). Hiç farkına varmadan, Apollon'un bildirdiği felâketler de gerçekleşmiş olur. Thebai'de çok sevilen, sayılan bir kral hayatı yaşadığını sanır. Çok geçmez, şehirde vebâ, kıtlık başgösterir. Delphoi'deki kâhine danışırlar; Laios'u öldürenin Thebai'de yaşadığını, felâketin asıl sebebinin bu olduğunu, onu bulup şehirden atmadıkça belâdan kurtulamıyacaklarını bildirir. Oidipus bu işi kendi üzerine alır, öldüreni araştırmaya başlar. Ne yazık ki, sonunda bütün şüpheler kendi üzerinde toplanır, gerçeği anlar. Duyduğu acının, utancın tesiriyle gözlerini kör eder, yanından ayrılmıyan kızı Antigone'nin kılavuzluğunda memleketinden çıkar, Atina yakınındaki Kolonos kasabasına sığınır. Orada, işlediği korkunç günahların kefaretini çıkardıktan sonra, esrarlı bir şekilde dünya yüzünden kaybolur...

Tragedia şairleri arasında bu efsaneden ilkin Aiskhylos faydalanmıştır. 467 yılında oynanan ve Laios, Oidipus, Thebai önünde yedi kumandan *adlı üç eseri ihtiva eden Trilogia'da (¹) Kadmos oğullarının başına gelenleri ele*

(¹) Tragedia şairleri tiyatro yarışmalarına üç eserle katılırlardı. Konuları birbirine bağlı olan bu oyunlara *Trilogia* adı verilir. Bu tarz, yazarlara konuyu daha geniş şekilde işlemek imkânını sağlıyordu.

alır. Sophokles'in ikinci eserden, Oidipus'*tan, faydalanmış olduğu söylenebilir. Bu üçlemenin ilk iki eseri kaybolduğundan, aralarında bir kıyaslama yapmak imkânı kalmamıştır.*

Efsane ve edebiyat dünyasının bu gerçekten kara bahtlı insanının hayatı Sophokles'ten sonra birçok büyük yazarları ilgilendirmiştir. Filozof Seneka, daha sonra Corneille, Dryden, Voltaire, Oidipus'un korkunç kaderini çeşitli yönlerden ele almışlardır. Zamanımızda Gide Cocteau, aynı temayı kendi görüşleriyle işlemişlerdir. Kısacası: Oidipus'un başına gelenler, en eski zamanlardan beri bütün acılığıyla tiyatroyu beslemiş, üstelik, çağımızda bir de psikanaliz meraklılarının eline düşmüştür...

III

Eser, iç yapısı bakımından da incelenmeye değer. Yunan tragedia'sı perdelere ayrılmaz; başından sonuna kadar aralıksız oynanır; belli bölümlere ayrılmış olmakla beraber, tam bir bütün teşkil eder. Konuşmalar; uzun, kısa heceli, âhenkli, zaman zaman ölçüleri değişen, kafiyesiz mısralar şeklinde yazılmıştır. "Ser-

Birinci eser konunun başlangıcını, ikincisi gelişmesini, üçüncüsü de neticeyi gösteriyordu. *Kral Oidipus*, böyle bir üçleme içinde değil, müstakil bir eser olarak yazılmıştır.

best nazım" denilebilecek bir şiir şekli. Koronun söylediği lirik parçalara gelince, bunlar da, ifade edilen duygulara, ruh hallerine göre ölçüleri değişen, uzayıp kısalan, daima ritmik bir kuruluşta olan, serbest mısralardan meydana gelir. (Kral Oidipus'daki koro parçaları, bu özellikler göz önünde tutularak dilimize çevrilmiştir). Tam 1530 mısra tutan eserin iç yapısı şöyle kurulmuştur :

I. Prologos : *başlangıç, konuya giriş. Aristo'nun tarifine göre, Koro'nun ortaya çıkmasından önceki bölümdür. İlk tragedia'larda Prologos yoktu; Koro'nun meydana çıkmasından önce, bir kişi tarafından uzunca bir "tirade" şeklinde söylenirdi. Prologos bittikten sonra Koro gelir, oyunun sonuna kadar sahneden ayrılmaz. (Bu bölüm,* Kral Oidipus'*ta, kahramanın saray önünde görünmesiyle başlar, Kreon'un Delphoi'den haberler getirmesi, Oidipus'un Laios'u öldüren adamı bulup ortaya çıkarmayı vâdetmesi üzerine, saray önünde toplanmış olan halkın Rahip ile birlikte çıkıp gitmeleriyle biter).*

2. Epeisodion'*lar : Koro parçaları arasındaki bölümler.* (Oidipus'*ta bunların sayısı dörttür :*

a) Oidipus ile kâhin Teiresias arasında geçen sahne ;

b) Kendini savunmak isteyen Kreon ile Oidipus arasındaki sert tartışma; kraliçe İokaste'nin gelip onları yatıştırmaya çalışması; Kreon'un çıkıp gitmesi; İokaste ile Oidipus'un şüphelerinin artması; Laios öldürüldüğü sırada kaçıp kurtulan tek adamını bulup getirtmesini İokaste'den istemesi ;

c) Korint hos'tan gelen habercinin Polybos'un öldüğünü bildirmesi; Polybos ile Merope'nin Oidipus'un öz babası ve anası olmadığını, çocukken kendisini nasıl bir çobandan alıp onlara verdiğini anlatması; Oidipus'un o çobanı bulup getirmelerini istemesi üzerine, bundan vazgeçmesi için İokaste'nin yalvarması; sözünü dinletememesi üzerine de, birden çıkıp gitmesi ;

ç) Laios'un eski kölesi çobanın gelmesi, her şeyi söylemek zorunda kalması; hakikati anladıktan sonra, büyük bir ümitsizlik içinde, Oidipus'un saraya girmesi).

3. Exodos : *eserin sonu. (Saraydan gelen bir habercinin içerde olup biten tüyler ürpertici olayları anlatması; gözlerini kör eden Oidipus'un görünmesi; biraz sonra da Kreon'un gelmesi; Oidipus ile çocukları arasında geçen sahne; Kreon ile konuşması; nihayet, istemiye*

istemiye saraya girmesi; Koro başının sözleri üzerine tragedia'nın sona ermesi).

Koro parçaları da esas itibariyle ikiye ayrılır :

1. Parados : *Prologos bittikten sonra Koro'nun sahneye girdiği zaman söylediği* ilk *parça.*

2. Stasimon'*lar : iki Epeisodion arasında Koro'nun söylediği parçalar.* (Kral Oidipus'*ta dört Stasimon vardır).*

Oidipus'un *iç yapısı şöyle kurulmuş oluyor :*

I. Pro logos *(Başlangıç)*
Parodos *(Koro'nun ilk parçası)*

II. *Birinci* Epesiodion
Birinci Stasimon *(Koro'nun ikinci parçası)*

III. *İkinci* Epeisodion
İkinci Stasimon (Koro'nun üçüncü parçası)

IV. *Üçüncü* Epeisodion
Üçüncü Stasimon *(Koro'nun dördüncü parçası)*

V. *Dördüncü* Epeisodion
Dördüncü Stasimon *(Koro'nun beşinci* parçası)

VI. Exodos *(Bitiş).*

IV

Oidipus, *milâttan önce 430 yılında Atina'da oynandığı zaman, seyirciler bu esere kaynak olan efsaneyi şüphesiz biliyorlardı. Bu da, pek tabiî olarak, Sophokles için, ilgi uyandırmak bakımından bir takım güçlükler doğuruyordu. Buna rağmen Sophokles, konuyu büyük ustalıkla, seyircinin ilgisini daima uyanık tutacak şekilde, işlemesini bilmiştir. Eserin başından itibaren Oidipus'un nasıl bir âkıbete sürükleneceğini bildiğimiz halde kendisinden ümidimizi kesmeyiz; bütün gönlümüzle kurtulmasını isteriz. Gözlerimizin önüne serilen vak'a, hele Oidipus'un hareketleri, türlü yönlerden tenkide uğramıştır. Bu tenkitlerin Aristo'dan başladığını biliyoruz; hepsi de unutuldu, ortada eser kaldı: kendini kabul ettiren, her ciddi sanat çalışmasını gerektirdiği titizlikle, sabırla, ince hesaplarla, büyük ustalıkla yaratılmış bir eser. Tragedia'nın bütün ağırlığı Oidipus'un omuzlarına yüklenir. Bununla beraber, ikinci, üçüncü plânda kalan kişilerin karakterleri de iyice belirtilmiştir. İokaste ile Kreon, hele o zehir gibi acı sözler söyliyen Teiresias, gerçekten unutulamıyacak insan örnekleridir. Koro, eserin en ehemmiyetli unsurlarından biri olarak, tragedia'ya derin mânasını kazandırır. Başlıbaşına bir varlıktır; ölçülü, ihtiyatlı, ağır başlı, duygulu sözleriyle gö-*

nüllere ferahlık verir, gün görmüş, hayatı anlamış insanların büyük tecrübesini dile getirir. Başta da söylediğimiz gibi, Kral Oidipus, *Yunan tragedia sanatının en olgun örneklerinden biridir. Aristo, bu sanatın esaslarını bilhassa Sophokles'in eserine dayanarak belirtmiştir.*

V

Kral, Oidipus, *Maarif Vekâletinin ilk defa 1941 yılında çıkarmya başladığı "Dünya Edebiyatından Tercümeler" koleksiyonunun Yunan klâsikleri serisinde ilk eser olarak basılmıştı. Eseri doğrudan doğruya yunancadan değil, fransızca, ingilizce metinlere başvurarak çevirmiştim* (1). *O tarihte Yunan dili ve edebiyatını bilenlerimiz parmakla sayılacak kadar az olduğundan, ikinci dilden çevirmek "mubah" sayılıyordu. Her eserin, yazıldığı dilden çevrilmesi gerektiğine inandığım halde, Sophokles'in öteki tragedia'larını çevirenlerin birçokları gibi, bende bile bile ikinci dile başvur-*

(1) Eserin türkçesi, Paul Masqueray'in fransızca tercümesine dayanılarak verilmiştir (Sophocle, cilt I, ikinci baskısı, Paris, Les Belles Lettres, 1929). Masqueray metni esas tutulmakla beraber, ayrıca Sir Richard C. Jebb (Cambridge, 1914), J. T. Sheppard (Cambridge, 1922), Robert Pignarre (Paris, Garnier, 1937), Mario Meunler (Paris, Albin Michel, 1949), Paul Mazon. (Paris, Les Belles Lettres, 1958) tercümelerinden de geniş ölçüde faydalanılmıştır.

dum. Memleketimizde Yunan dili ve edebiyatının gönüllüsü, gerçek humanizmanın ne demek olduğunu en iyi bilenimiz, bu yoldan kıl kadar şaşmıyan Suat Sinanoğlu, o tarihte aramıza yeni katılmıştı; kuvvetli dil bilgisinden, sağlam görüşlerinden faydalandım; birlikte tercümeyi aslıyla karşılaştırdık; aslının gölgesi olduğu halde, ana dilden çevrilinceye kadar hiç değilse Sophokles'in eserini tanıtmaya yarar diye basılmasına razı oldum. O tarihten beri onsekiz yıl geçti; kimse çıkıp ta beni bu yükten kurtarmadı. İkinci baskısı da bu yüzden bugüne kadar gecikti. Bu sefer tercümeyi yeni baştan ele aldım, koro parçalarını aslındaki ölçülere uyarak serbest bir nazım içinde verdim. Bu işin türlü güçlüklerini tanınmış Yunanlı rejisör Takis Musenides'in değerli yardımlariyle yenmeğe çalıştım. Kendisinden çok faydalandım; nerdeyse aslından çevirecek duruma geldim. Bu güzel fırsatı da, eseri 1959 yılı Ekim ayı başında Devlet Tiyatrosunda sahneye koymasıyla elde ettim. Tiyatro sevenlerimiz, gerçek tragedia geleneğine uygun su katılmamış bir temsil görmüş oldular. Tercümenin dili de epeyce eskimişti; konuşma dili olması gerekirken yazı diline kayıyordu; yer yer gömük kalan söyleyişler eksik değildi; bunları gidermeye çalıştım. Bütün dileğim, yine de, Yunan tiyatrosunun bu parlak örneğinin aslından çevrilmesidir.

Prof. Bedrettin **TUNCEL**

KISA BİBLİYOGRAFYA

F. Allègre. *Sophocle Etude sur les ressorts dramatiques de son théâtre et la composition de ses tragédies.* Paris, Fontemoing, 1905

Sir Richard C. Jebb. *The Oedipus Tyrannus.* Cambridge, 1914. (Tercümenin önsözü, bugüne kadar Sophokles ve eseri üzerine yazılmış en değerli inceleme olarak kalmıştır).

Wilamowihz-Moellendorf. *Die Dramatische Technik des Sophokles.* Berlin, 1917.

N. Festa. *Edipo Re.* Ausonia, Roma, 1921.

F. L. Lucas. *Tragedy.* London, Hogarth Press, 1927; yeni ve genişletilmiş baskısı, 1957.

L. Séchan. *Etudes sur la tragédie grecque dans ses rapports aves la céramique.* Paris, H. Crampion, 1928.

W. Macneile Dixon. *Tragedy.* London, 8. baskısı, 1929

Ootave Navarre. *Les représentations dramatiques en Grèce.* Paris, Les Belles Lettres, 1929.

Maurice Croiset. *Oedipe-Roi de Sophocle.* Etude et analyse. Paris, Mellottée, 1932.

Sir C. M. Bowra. *Sophoclean Tragedy.* Oxford, 1944.

Coderic H. Whitman. *Sophocles. A Study of Heroic Humanisra.* Harvard, 1951.

H. D. F. Kitto. *Sophocles. Dramatist and Philosopher.* Oxford, 1958.

NOT

Kral Oidipus, memleketimizde ilk defa 1943 yılında, 2 Mayıs - 18 Haziran tarihleri arasında Devlet Konservatuvarının hazırladığı temsil bayramında, Ankara Halkevi sahnesinde oynanmıştır. Eseri tanınmış rejisör Carl Ebert sahneye koymuş, müziğini Necil Kâzım Akses bestelemiştir. Dekor ve kostümleri de Tarık sevener (Levendoğlu) çizmiştir. Oynayan sanatçılar şunları Kral Oidipus: Cüneyt Gökçer; İikanste: Nermin Elgül (Akagündüz); Kreon: Agâh Hün; Teiresias: Mahir Canova; Korinthos'ln haberci: Nuri Gökseven; Laios'un kölesi: Ulvi Uraz; Haberci: Nuri Altınok; Koro Başı: Şahap Akalın.

Eser, yeniden, 9 Ağustos 1947 akşamı, İstanbul'da Açıkhava Tiyatrosu'nun açılış münasebetiyle, Şehir Tiyatrosu sanatçıları tarafından temsil edilmiştir. Sabırlı ve ciddi çalışmalardan sonra, eseri Muhsin Ertuğrul sahneye koymuştu. Müzik: Cemal Reşit Rey; dekor: N. K. Perof; kostümler: Naciye Bölükbaşı, İ. Göktan. Oynıyanlar. Oidipus H. Kemal Gürmen; Rahip: Müfit Kiper; Kreon: Sami Ayanoğlu; Koro Başı: Hadi Hün; Teiresias: Talât Artemel; İokaste: Neclâ Sertel: Korinthos'lu haberci: Mahmut Moralı: Laios'un kölesi: İ. Galip Arcan; Haberci: Kâni Kıpçak.

1959 yılı Ekim ayı başında Devlet Tiyatrosu sanatçıları tarafından oynanan Kral Oidipus'u, Büyük Tiyatro'da, tanınmış Yunanlı rejisör Takis Musenides sahneye koymuştur. Müzik: Nevit Kodallı: dekor: Refik Eren; kostümler: Hale Eren. Oynıyanlar: Oidipus: Cüneyt Gökçer; Rahip: Muzaffer Gökmen; Kreon: Coşkun Orhon; Teiresias: Nihat Aybars; İokaste: Muazzaz Kurdoğlu; Korinthos'lu haberci: Nuri Gökseven; Laios'un kölesi: Ali Algın; Haberci: Ertuğrul Ilgın; birinci Koro Başı: Muammer Esi; ikinci Koro Başı: Adnan Beşer; üçüncü Koro Başı: Gürbüz Bora.

KİŞİLER

Oidipus

Rahip

Kreon

Koro (Thebai'li ihtiyarlar)

Teiresias

İokaste

Korinthos'lu Haberci

Laios'un Kölesi

Haberci

Thebai şehrinde, Oidipus'un sarayının önü. Her kapının yanında, basamaklarla yükselen bir sunak. Saray önündeki merdivenler üzerine diz çökmüş Thebaililer, oralara defne ve zeytin dalları koymuşlardı. Kalabalığın ortasında, ayakta bir ihtiyar, tanrı Zeus'un Rahibi görülür. Oidipus bir müddet kalabalığı seyreder, sonra, bir baba edasiyle, söze başlar.

OİDİPUS

Ulu kadmos'un genç evlâtları! Bu niyaz dallariyle sarayımın önünde niçin diz çöktünüz? Şehrin her yanından buhur dumanları, matem havaları, iniltiler yükseliyor. Derdinizi başkalarından duymak istemedim, evlâtlarım; ve ben, hepinizin pek iyi tanıdığı Oidipus, kendim çıktım karşınıza. *(Zeus'un Rahibine)* Anlat, ihtiyar; sana düşer herkes adına söz söylemek; neden buraya geldiniz? Bir derdiniz mi, bir isteğiniz mi var? Bütün kuvvetimle sizlere yardıma hazır olduğumu bilin. Önümde böyle diz çöküp yalvarmanıza üzülmiyecek, acımıyacak kadar duygusuz değilim.

RAHİP

Söyliyeyim öyleyse: Oidipus, yurdumun hükümdarı! Sunakların önünde diz çökenleri görüyorsun: bazıları, pek uzaklara gidemiyecek çocuklar; bazıları, benim gibi, ihtiyarlığın

belini büktüğü rahipler; ben Zeus'un rahibiyim. Şunlar da gençlerin en değerlileri. Halk, elinde dallarla, meydanlarda, Pallas'ın çifte mabediyle kâhin İsmenos'un külleri önünde oturmuş. Sen de görüyorsun: şehir, içine düştüğü felâket kasırgasına göğüs geremiyor artık. Ekinler, sürüler mahvoluyor, çocuklar ölü doğuyor. Ateşler saçan iğrenç, belâlı bir felâket, Vebâ, ortalığı kasıp kavuruyor, Kadmos evlâtlarını kırıp geçiriyor, ve karanlık Haides, iniltilerle, çığlıklarla besleniyor. Burada, yuvanın etrafında toplanan bütün bu insanlar da ben de, senin bir tanrı olmadığını biliyoruz. Yine biliyoruz ki, tanrıların yardımına, rahmetine muhtaç olduğumuz böyle felâketli bir zamanda, fâniler arasında en kuvvetli sensin. Çünkü sen, kimseye sormadan, bizden fazla bir şey bilmeden, bizi haraca kesen o zâlim canavarın pençesinden kurtardın. Tanrı yardımiyle canımızı korudun; bunu herkes biliyor, herkes söylüyor. Bugün de, ey hepimizin sevgisini kazanan Oidipus, senden yardım dilemeye geldik; ister bir tanrıdan, ister bir kuldan ilham al; tecrübe görmüş insanların dedikleri de değerli, tesirli olur. Fânilerin en akıllısı; şerefli geçmişini hatırla, şehri kurtar, canlandır. Memleket, geçmişteki hizmetlerini düşünerek, sana kurtarıcı diyor. Çok zaman geçmedi aradan: bizi selâmete erdirmiştin; göster yine kudretini. İlkin elimizden tutan, sonra da yüzüstü bırakan bir hükümdar demesinler sana. Bu memlekette hüküm süreceksen, ıssız bir çöle değil, insanlara hükmetmek daha iyidir elbette. İçinde insan bulunmayan boş bir kale, boş bir gemi neye yarar?

OİDİPUS

Talihsiz evlâtlarım; buraya benden ne istemeye geldiğinizi pek iyi biliyorum, hepinizin nasıl acı çektiğinizi pek iyi hissediyorum. Fakat, inanın, içinizde hiç birinizin benim kadar yüreği sızlamamıştır. Her biriniz kendi acısıyle yanarken, ben, hepiniz için, Thebai için, kendim ve senin için ağlıyorum. Beni rahat uykulardan uyandırmadığınızı bilin. Bilin ki, çok gözyaşı döktüm, aklımı yordum. İyice düşündükten sonra, bir tek çare buldum, ona başvurdum: şehri kurtarmak için ne yapmam, ne söylemem gerektiğini öğrensin diye, Menoikeus'un oğlu, karımın kardeşi Kreon'u Python mabedine, Phoibos'a yolladım. Günler geçti gideli, hâlâ dönmedi. Bu beni kuşkulandırıyor. Ne yaptı, nerede kaldı acaba? O döner dönmez, tanrının buyruğunu yerine getirmezsem en büyük suçu kendim işlemiş olurum.

RAHİP

Tam zamanında sözünü ettin: Kreon'un buraya doğru geldiğini haber veriyorlar.

OİDİPUS

Ah, Apollon! Thebai'yi kurtarabilecek bir haberle gelse! Sevinçli olduğu yüzünden belli.

RAHİP

Başını çevreleyen defne dallarına bakılırsa, hayırlı haberlerle geliyor.

OİDİPUS

Öğreniriz şimdi her şeyi. Sesimi duyacak kadar yakınlaştı. Karımın kardeşi, Menoikeus'un oğlu, sarayımızın en yakını; ne cevap var bize tanrıdan?

Kreon girer.

KREON

İyi cevap. Demiştim ben size: en felâketli hâdiselerden uğurlu neticeler doğabilir.

OİDİPUS

Sen cevabı söyle. Sözlerin gerçi kuşkularımı gideriyor, ama içimi de pek ferahlatmıyor.

KREON

Beni herkesin önünde dinlemek istersen, söylemeye hazırım. İstemezsen, saraya girelim.

OİDİPUS

Herkesin önünde konuş: onların acısı bana kendi acımdan daha ağır geliyor.

KREON

Söyleyim tanrının cevabını öyleyse: Phoibos, bu memleketin kendi bağrında beslediği bir çirkefi, vakit geçirmeden, topraklarımızdan temizlememizi kesin olarak emrediyor.

OİDİPUS

Ne olduğunu bilmeden, nasıl temizleyeceğiz bu çirkefi?

KREON

Kan dökeni bu memleketten sürüp çıkarmakla, yahut kanı kanla temizlemekle; başımıza gelen belâlar hep bu yüzdenmiş.

OİDİPUS

Peki, kim bu kanı dökülen adam?

KREON

Oidipus, sen bu memleketin başına geçmeden önce, Thebai'de Laios hüküm sürüyordu.

OİDİPUS

Biliyorum, söylediler. Hiç görmedim onu.

KREON

Laios öldürüldü. Tanrı şimdi açıkça bizden onun intikamını almamızı, kanına girenlerin cezasını vermemizi istiyor.

OİDİPUS

İyi ama, eskiden işlenmiş bir cinayetin kaybolan izlerini şimdi nasıl buluruz?

KREON

Onu öldürenler bu memlekette imiş. Aranılan bulunur, aranılmıyan elden gider.

OİDİPUS

Laios sarayında mı, kendi topraklarında mı, yoksa memleketi dışında mı öldürüldü?

KREON

Kâhine başvurmaya gidiyorum diye memleketten çıktı; o günden beri bir daha da sarayına dönmedi.

OİDİPUS

Yalnız değildi ya? Yanında bulunanlar elbette bir şeyler anlatmışlardır.

KREON

Yanındakiler de canlarını kaybettiler. İçlerinden yalnız biri kaçıp kurtuldu. O da ancak bir şeyi hatırlıyabildi...

OİDİPUS

Neyi? Ufak bir ipucundan çok şeyler çıkabilir.

KREON

Laios'un karşısına haydutlar çıkmış; onu bir kişi öldürmemiş; hepsi birden öldürmüşler. . . .

OİDİPUS

Bu iş, büyük para karşılığı, burada tertiplenmemiş olsaydı, haydutlar böyle bir cinayeti işlemeye cesaret edemezlerdi. ≻

T KREON

Herkes böyle söylemişti o zaman. Ama I.aios öldükten sonra, başımıza gelen felâketin heyecanı içinde, kimsenin aklına onun öcünü almak gelmedi.

OİDİPUS

Hükümdarın mahvedildiği, iktidarın sahipsiz kaldığı bir zamanda, hangi felâket sizi olup bitenleri öğrenmekten alıkoyabilirdi?

KREON

Karşımıza canavar Sphinks çıkmıştı; bitmez tükenmez muammâlariyle aklımızı altüst fili; başka bir şey düşünemez olduk.

OİDİPUS

Pekâlâ; bu dâvayı başından ele alıp aydınla la cağım. Phoibos yerden göğe haklı. Sen de